

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова  
(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет історії та філософії  
(повне найменування факультету)

Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків  
(повна назва кафедри)

## **Дипломна робота**

\_\_\_\_\_магістра  
(освітній рівень)

на тему: **«Суспільно-політичні ідеї Вальтера фон дер Фогельвейде»**

**«Social and political ideas of Walther von der Vogelweide»**

Виконав: студент денної форми навчання  
спеціальності 032 Історія та археологія

Косюра Олександр Вікторович

Керівник к.і.н., доц. Немченко І. В. \_\_\_\_\_

Рецензент к.і.н., доц. Левченко Г. С.

Рекомендовано до захисту:  
Протокол засідання кафедри  
№ \_\_\_\_ від \_\_\_\_\_ 2018 р.

Захищено на засіданні ЕК № 3  
протокол № \_\_ від \_\_\_\_\_ 2018 р.

Оцінка \_\_\_\_\_ / \_\_\_\_\_ / \_\_\_\_\_  
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

Голова ЕК

\_\_\_\_\_  
(підпис) Немченко І. В.  
(прізвище, ініціали)

\_\_\_\_\_  
(підпис) Сминтина О. В.  
(прізвище, ініціали)

**Одеса – 2018**

## ЗМІСТ

|                                                                                            |       |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| Вступ .....                                                                                | с. 3  |
| Розділ 1. Джерельна база та історіографія проблеми .....                                   | с. 7  |
| 1.1. Джерельна база дослідження .....                                                      | с. 7  |
| 1.2. Історіографія роботи .....                                                            | с. 10 |
| Розділ 2. Вальтер фон дер Фогельвейде – придворний поет та бродячий шпільман .....         | с. 13 |
| 2.1. Становлення мінезингера: австрійський період життя Вальтера фон дер Фогельвейде ..... | с. 14 |
| 2.2. Вальтер при дворі Філіпа Швабського та Германа Тюрінзького .....                      | с. 26 |
| Розділ 3. Вальтер фон дер Фогельвейде на службі імперії .....                              | с. 43 |
| 3.1. Вальтер при дворі Оттона IV Брауншвейзького. Антипапська поезія Вальтера .....        | с. 43 |
| 3.2. Вальтер на службі в імператора Фрідріха II Гогенштауфена .....                        | с. 57 |
| Висновки .....                                                                             | с. 77 |
| Список джерел та літератури .....                                                          | с. 81 |
| Додатки .....                                                                              | с. 87 |

## ВСТУП

Творчість Вальтера фон дер Фогельвейде – важлива сторінка німецької рицарської поезії «мінезангу». Поет Гуго фон Трімберг в одному зі своїх творів, написаному в 1300 р., тобто більше чим через півстоліття по смерті Вальтера фон дер Фогельвейде, писав:

«О, Вальтер Фогельвейде! Будет  
Тот жалок, кто тебя забудет!» [11, с. 175].

Цей вираз Трімберга не втратив свого значення і понині. В жодного німецького ліричного поета кінця XII – першої половини XIII ст. ми не знаходимо такого діапазону почуттів і тем, як у Вальтера фон дер Фогельвейде, ні в кого іншого немає настільки явної політичної ангажованості, такого багатства образів, такої поетичної бездоганності. Йому ми зобов'язані не в останню чергу і незмінними за своєю художньою цінністю взірцями любовної лірики Розвинутого Середньовіччя. Крім того, чотири десятиліття Вальтер фон дер Фогельвейде відображав в своїх творах розвиток політичних подій, став справжнім літописцем свого часу [14, с. 51].

**Актуальність обраної теми** обумовлена її науковою новизною. У вітчизняній історіографії майже відсутні праці присвячені постаті видатного німецького мінезингера Вальтера фон дер Фогельвейде (нам вдалося відшукати лише одну статтю), а в радянській історичній науці доробок, що висвітлює значення творчості поета обмежується десятком загальних робіт.

Суспільна актуальність даної теми визначається роллю Фогельвейде в політичному житті його часу. Пісні Вальтера слугують вдалим взірцем антипапської та проімперської поезії, яка може трактуватися як прообраз політичної літератури.

**Мета** нашого дослідження реконструювати суспільно-політичні погляди Вальтера фон дер Фогельвейде.

**Завдання**, обумовлені метою, полягають в необхідності:

- визначити та дослідити суспільно-політичний контекст епохи в якій діяв та творив Вальтер фон дер Фогельвейде;
- реконструювати життєвий шлях Вальтера фон дер Фогельвейде з огляду на його поетичну творчість;
- проаналізувати творчий доробок мінезингера;
- виявити політичні мотиви в шпрухах Вальтера;
- охарактеризувати антипапські та проімперські шпрухи, хрестові пісні тощо;
- встановити роль Вальтера фон дер Фогельвейде в суспільно-політичному житті Священної Римської імперії кінця XII – початку XIII ст.

**Об’єктом** роботи є політична історія Німеччини XII – XIII ст.

**Предмет** роботи – суспільно-політичні ідеї Вальтера фон дер Фогельвейде.

**Географічні рамки** обмежуються кордонами Священної Римської імперії другої половини XII – першої половини XIII ст.

**Хронологічні межі** роботи обумовлені роками життя поета (1170 – 1230 рр.). Нижня межа зсувається до 1150 р., що обумовлено зверненням до становлення мінезангу в Німеччині. Верхню можна подовжити до 1250 р. – смерті Фрідріха II Гогенштауфена, головного покровителя мінезингера.

**Методологічною основою** магістерської роботи є загальні принципи наукового пізнання: об’єктивність та принцип історизму. У роботі використано загальнонаукові (систематизація, типологізація) та спеціальні історичні (історичного аналізу, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, біографічний, історико-генетичний) методи. Логічний метод дозволяє вивчати певне явище «по горизонталі», в умовній статиці, а історичний – «по вертикалі», тобто в його русі в інтервалах часу. Зміст історико-генетичного метода полягає у послідовному розкритті властивостей, функцій та змін реальності, що вивчається, у процесі її історичного руху. Метод дозволяє

виявити причинно-наслідкові зв'язки, певні закономірності історичного розвитку, дати характеристику персоналіям та подіям з урахуванням їх індивідуальності. Типологізація як метод передбачає виділення певних типів явищ або об'єктів на підставі властивих їм загальних ознак. Також при написанні роботи автор звертався до методу історичної реконструкції та біографічний метод.

**Структура роботи** обумовлена поставленими завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків та містить додатки. Перший розділ «Джерельна база та історіографія проблеми» має методологічне значення. В його основу покладено принцип систематизації та типологізації джерел і літератури з зазначеної в темі дослідження проблематики. Другий розділ «Вальтер фон дер Фогельвейде – придворний поет та бродячий шпільман» поділяється на два підрозділи, в яких досліджується життя Вальтера при австрійському, швабському та тюрінзькому дворах та розвиток його творчості в цей період. Увага акцентується на формуванні суспільно-політичних поглядів мінезингера та становленні в них двох провідних лейтмотивів: проімперського та антиклерикального. В третьому розділі «Вальтер фон дер Фогельвейде на службі імперії» розкриваються взаємовідносини Вальтера з імператорами Оттоном IV та Фрідріхом II, предметом розгляду стає подальший розвиток політичної концепції поета, яка на даному етапі містить ряд антипапських випадів, апокаліптичних та хрестоносних ідей, а також патріотичних мотивів.

Загальна кількість опрацьованих джерел становить близько 180 віршів Вальтера фон дер Фогельвейде, серед яких політичні шпрухи, хрестові пісні, ліричні твори та лейхи тощо. Робота над віршами провадилася за двома основними виданнями: 1) Фогельвейде В. фон дер. Стихотворения / Вальтер фон дер Фогельвейде; Изд. подг. В. В. Левик, В. Б. Микушевич, Б. И. Пуришев, Д. Л. Чавчанидзе; Отв. ред. Б. И. Пуришев. – М.: Наука, 1985. – 380 с.; 2) Walther von der Vogelweide: Die Gedichte Walthers von der Vogelweide

[Електронний ресурс] / Carl von Kraus; Urtext mit Prosaübersetzung von Hans Böhm. – Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1944. – Режим доступу: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/die-gedichte-walthers-von-der-vogelweide-8888/1> (30.04.2018).

Загальна кількість опрацьованої дослідницької літератури – 47 одиниць. Робота містить чотири додатки, серед яких власні, авторські, переклади творів Вальтера українською мовою.

## ВИСНОВКИ

Вальтер фон дер Фогельвейде став найкращим виразником провідних тенденцій в німецькій літературі на межі XII – XIII ст.. Його творчість стала вершиною розвитку мінезангу. Саме він, наприклад, ввів до «високого мінезангу» жанр шпруху, розвинув ідейну наповненість «хрестоносних пісень», подекуди відійшов в своїй творчості від куртуазної лірики.

В перший період свого життя Вальтер фон дер Фогельвейде від придворного поета проходить шлях до бродячого шпільмана, що поневіряється поміж дворами вельможних князів і в кінці кінців заслуговує собі репутацію видатного мінезингера. Він виходить з придворної поезії в стилі Рейнмара. В подальшому творчість Вальтера еволюціонує від «високого мінезангу» через «мінезанг сільський» до політичних шпруків, в яких в доволі цільній формі виразилася на нашу думку політична концепція поета. Найвищим проявом політичної лірики Вальтера фон дер Фогельвейде на даному етапі можна вважати шпрукх «Сидів я, насупивши брови...» і «В струмку серед галявини...».

Не дивлячись на те, що Б.І. Пурішев, наприклад, пише про Вальтера, що той не був політичним діячем чи політичним мислителем, а був лише поетом, який не забажав пройти повз події, що сколихнули країну, та, імовірно, багато в чому так і не зміг розібратися (зокрема, з огляду на власні пристрасті та обставини особистого характеру), ми бачимо саме в названих вище шпрухах більш глибокий політичний зміст.

По-перше, Вальтер описує природний стан тварин, а себто і людей – «війну всіх проти всіх». Влада ж, на його думку, встановлюється задля загального спокою та для загальної користі. По-друге, чудово розуміючи положення речей у власній країні, яка не раз поринала у вир міжусобних війн, Вальтер, доволі патріотично, закликає німців вказати на «їх місце» іноземним князьям (зокрема, і Річарду Левиному Серцю, що підтримував свого племінника

Оттона Брауншвейгського) та підтримати єдиного законного короля – Філіпа Швабського.

1208 р. став поворотним в житті Вальтера – він вступає на службу до імператора Оттона IV. Саме зв'язку Вальтера з цим політичним діячем ми завдячуємо низці антиклерикальних та антипапських пісень. Тема визволення Німеччини з під гніту церкви та папи – стає лейтмотивом політичних шпрухів Вальтера в 1210 – 1213 рр. Не посягаючи на структуру церкви та її догматику, він – перший серед німецьких поетів, хто насмілився так розмовляти з очільником католицької церкви та робити такі різкі випадки проти духовенства. Найцікавішими з шпрухів цього часу є «Скажіть, кружка, мені, вас папа посилає...» та «Як набожно папа сміється...». Пише Вальтер про розподіл влади на духовну і світську, про божественну владу німецького «кесаря». Славетний мінезингер стає впливовим політичним поетом, сатириком та публіцистом, який нещадно викриває ворогів вітчизни та імператора.

Червоною ниткою проходить крізь його творчість ідея єдності німецьким земель та заклик до боротьби з іноземним пануванням чи втручанням в справи імперії.

В 1213 році Вальтер зближується з Фрідріхом Гогенштауфеном і з цього часу стає ще більш палким прихильником імператорської влади. Поет знаходить свого короля.

Ніщо так не вплинуло на Вальтера як мінливість життя, болючий досвід зміни партій, вибору, який він знову і знову мав робити. Роки коли в імперії існувало два королі, протистояння духовної та світської влади, зради та підступність з боку князів лишили відбиток на політичних поглядах мінезингера. Чи не мав Вальтер тих самих «захворювань» свого часу, що й його покровителі, такі як Герман Тюрінзький чи Дітріх Мейсенський? Насправді його часто звинувачують в цьому. Він був так само непостійний у своїх симпатіях до королів, як і вони: служив спочатку Філіпу Швабському, потім Оттону IV Брауншвейзькому, і, нарешті, Фрідріху II Гогенштауфену. Проте



політичні погляди поета очевидні: справжній імператор – той, хто носить королівську корону на голові. Вальтер не зв'язаний особистою вірністю ні з Філіпом, ні з Оттоном, він служить їм, лише з огляду на те, що в той конкретний момент вбачає в них єдиного правителя на землі – імператора. Можливо, Вальтер, водночас політик і поет, був моральним суддею для правителів і присвітив своє служіння лише тому, кого вважав безсумнівно моральним ідеалом.

В лабіринті партійної боротьби того часу багато могутніх людей втратили свій шлях та скотилися по моральній драбині, в той час як Вальтер ніколи не зрікався своїх політичних принципів. Він міняв патронів, шукав достатку, але не відрікався від тієї справи, за яку боровся: єдність імперії під владою одного сильного правителя.

Останнє десятиліття творчості Вальтера фон дер Фогельвейде пов'язане з новим зверненням до «високого мінезангу», в його творчості виринають педагогічні та моралізаторські мотиви (досвідчена не молода людина Вальтер вважає, що має право повчати навіть юного німецького короля Генріха), звертається він і до хрестової пісні, і до релігійної тематики.

Знайшовши власний затишний закуток (Фрідріх II близько 1221 – 1222 рр. надає Вальтеру власний лен), поет не полишає свого шляху, й надалі продовжує закликати німецький народ повстати проти пороків, лишаючись справжнім патріотом імперії – можливо, першим патріотом свого часу.

Проте важливо розуміти, що Вальтер не був революціонером. З моменту свого першого виступу в Відні, коли він прагнув зайняти своє місце при герцогському дворі, і до останніх закликів до хрестового походу, Вальтер завжди лишався прибічником вищих соціальних прошарків. Він поважав існуючу ієрархію та вважав її природною і священною. Селяни та священство, духовенство і рицарі, жінки і чоловіки, молоді і старі – всі мають займати своє природне місце, а не намагатися виплигнути за рамки свого буття. Не дивлячись на те, що в одному з шпруків Вальтер задається питанням, хто може

розібрати серед кісток померлих, де бідний, а де багатий, а в іншому, подібно до свого покровителя Фрідріха II, схиляється до думки, що християни, євреї та мусульмани вірять в одного Бога, він лишається поетом аристократичним та глибоко середньовічним.

Морально-релігійний світогляд Вальтера фон дер Фогельвейде також займає не останнє місце в розумінні його політичних поглядів. В ньому вся велич його особистості, його поетична сила. Дидактична поезія Вальтера – це поезія особистого досвіду, настрою; не абстрактна мудрість, а прояв багатого на події життя поета, його живого темпераменту, природного розуму, його занять, знань, людяності. Ми лише частково в стані передати весь зміст ідейного наповнення творчості Вальтера фон дер Фогельвейде, а тим більше реконструювати його життєвий та творчий шлях.

Насправді політичні ідеали слугували для Вальтера як інструменти для повсякденного використання. Він не був політичним мислителем, розробником нових етичних концепцій чи абстрактним ідеалістом – він був просто людиною і дійсно справжньою людиною Середньовіччя.

## СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

### ДЖЕРЕЛА

1. Вальтер фон дер Фогельвейде. В затінку липи... [Електронний ресурс] / Пер. з нім. Юрія Завадського. – Режим доступу: <http://yuryzavadsky.com/2681> (25.04.2018)
2. Поэзия трубадуров. Поэзия миннезингеров. Поэзия вагантов / Пер. В. Левика, Л. Гинзбурга, Ю. Мориц, О. Чухонцева, Н. Гребельной, В. Микушевича и др.; вступ. ст. Б. Пуришева, прим. Р. Фридман, Д. Чавчанидзе, М. Гаспарова, Л. Гинзбурга. [Електронний ресурс]. – М., 1974. – Режим доступу: <http://www.e-reading.club/book.php?book=1023359> (18.04.2018)
3. Фогельвейде В. фон дер. Стихотворения / Вальтер фон дер Фогельвейде; Изд. подг. В. В. Левик, В. Б. Микушевич, Б. И. Пуришев, Д. Л. Чавчанидзе; Отв. ред. Б. И. Пуришев. – М.: Наука, 1985. – 380 с.
4. Walther von der Vogelweide: Die Gedichte Walthers von der Vogelweide [Електронний ресурс] / Carl von Kraus; Urtext mit Prosaübersetzung von Hans Böhm. – Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1944. – Режим доступу: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/die-gedichte-walthers-von-der-vogelweide-8888/1> (30.04.2018)

### ЛІТЕРАТУРА

5. Антонов В. «Увы, промчались годы, сгорели все дотла!...» (Вальтер фон дер Фогельвейде) [Електронний ресурс] / Валентин Антонов. – Режим доступу: <http://www.vilavi.ru/sud/110406/110406.shtml> (20.04.2018)
6. Болдаков И. М. Вальтер фон дер Фогельвейде / И. М. Болдаков // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – Т. Va: Вальтер – Венути. – СПб., 1892. – С. 469 – 470.

7. Бульст-Тиле М. Л., Йордан К., Флекенштейн Й. Священная Римская империя: эпоха становления / Мария Луиза Бульст-Тиле, Карл Йордан, Йозеф Флекенштейн; пер. с нем. К. Л. Дробинской, Л. Н. Неборской, под ред. И. О. Ермаченко. – СПб.: Евразия, 2008. – 480 с.
8. Вис Э. В. Фридрих II Гогенштауфен / Эрнст В. Вис; пер. с нем. Е. Б. Каргиной. – М.: АСТ: Транзиткнига, 2005. – 378 с.
9. Глогер Б. Император, бог и дьявол: Фридрих II Гогенштауфен в истории и сказаниях [Электронный ресурс] / Бруно Глогер. – Режим доступа: <http://www.rodon.org/gb/ibidfv.htm> (30.04.2018)
10. Дирльмайер У. Раннее и Высокое Средневековье (VI – XIII вв.) / Ульрих Дирльмайер // Краткая история Германии / Ульрих Дирльмайер, Андреас Гестрих, Ульрих Херманн и др.; пер. с нем. К. В. Тимофеевой. – СПб.: Евразия, 2008. – С. 14 – 74.
11. Иванов К. Трубадуры, труверы, миннезингеры / Константин Иванов. – М.: Ломоносов, 2014. – 240 с.
12. История Германии: учебное пособие : в 3 тт. / Под общ. ред. Б. Бонвеча, Ю. В. Галактионова. – М.: КДУ, 2008. – Т. 1: С древнейших времен до создания Германской империи / Л. П. Белковец, С. А. Васютин, Е. П. Глушанин и др.; отв. ред. С. А. Васютин и Е. П. Глушанин; сост. науч.-справ. аппарата А. А. Мить. – 544 с.
13. История западноевропейской литературы. Средние века и Возрождение / М. П. Алексеев, В. М. Жирмунский, С. С. Мокульский, А. А. Смирнов. – М.: Высшая школа, Академия, 2000. – 462 с.
14. История немецкой литературы: в 3-х томах / Общ. ред. и предисл. А. Дмитриева; пер. с нем. – Т. I. От истоков до 1789 г. – М.: Радуга, 1985. – 350 с.
15. Казанский И. Средневековая лирика / И. Казанский // Книга для чтения по истории Средних веков составленная кружком преподавателей / Под ред. П. Г. Виноградова. – Вып. 2. – М., 1897. – С. 820 – 830.

16. Кин М. Рыцарство / Морис Кин; пер. с англ. И. А. Тогоевой. – М.: Научный мир, 2000. – 520 с.
17. Кирпичников А., Ловягин А. М. Миннезингеры и мейстерзингеры / А. Кирпичников и А. М. Ловягин // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – Т. XIX: Мекенен – Мифу-Баня. – СПб., 1896. – С. 375 – 377.
18. Колесницкий Н. Ф. «Священная Римская империя»: притязания и действительность / Н. Ф. Колесницкий. – М.: Наука, 1977. – 200 с.
19. Лампрехт К. История германского народа / Карл Лампрехт; пер. с нем. П. Николаева; издание К. Т. Солдатенкова. – М., 1895. – Том второй. Части III и IV. – 656 с.
20. Лисейко Л. В. Нормування німецької мови періоду середньовіччя / Л. В. Лисейко // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. – 2013. – Вип. 204. – С. 58 – 62.
21. Матюшина И. Г. Миннезингеры / И. Г. Матюшина // Словарь средневековой культуры / Под ред. А. Я. Гуревича. – М.: РОССПЭН, 2003. – С. 282 – 290.
22. Михайлов А. Д. Французский рыцарский роман и вопросы типологии жанра в средневековой литературе / А. Д. Михайлов. – М.: Наука, 1976. – 351 с.
23. Немецкие поэты в биографиях и образцах / Под ред. Н. В. Гербеля. [Электронный ресурс]. – СПб., 1877. – Режим доступа: [http://az.lib.ru/w/walxter\\_f\\_d/text\\_0020oldorfo.shtml](http://az.lib.ru/w/walxter_f_d/text_0020oldorfo.shtml) (18.04.2018)
24. Озмент С. Могучая крепость: Новая история германского народа / Стивен Озмент; пер. с англ. М. Жуковой. – М.: АСТ: Астрель, 2010. – 539 с.
25. Пронин В. А. История немецкой литературы / В. А. Пронин. – М.: Университетская книга, Логос, 2007. – 384 с.
26. Пуришев Б. И. Вальтер фон дер Фогельвейде и немецкий миннезанг / Б. И. Пуришев // Фогельвейде В. фон дер. Стихотворения / Вальтер фон дер

Фогельвейде; Изд. подг. В. В. Левик, В. Б. Микушевич, Б. И. Пуришев, Д. Л. Чавчанидзе; Отв. ред. Б. И. Пуришев. – М.: Наука, 1985. – С. 223 – 272.

27. Рапп Ф. Священная Римская империя германской нации / Франсис Рапп, пер. с фр. М. В. Ковальковой. – СПб.: Евразия, 2009. – 427 с.

28. Томек В. История Чешского королевства / Вацлав Владивой Томек; пер. с чешск. под редакцией В. Яковлева. – СПб.: Издание книгопродавца С. В. Звонарева, 1868. – 843 с.

29. Чавчанидзе Д. Л. Куртуазный поэт на исходе рыцарской эпохи / Д. Л. Чавчанидзе // Фогельвейде В. фон дер. Стихотворения / Вальтер фон дер Фогельвейде; Изд. подг. В. В. Левик, В. Б. Микушевич, Б. И. Пуришев, Д. Л. Чавчанидзе; Отв. ред. Б. И. Пуришев. – М.: Наука, 1985. – С. 273 – 295.

30. Чавчанидзе Д. Л. Примечания / Д. Л. Чавчанидзе // Там же. – М.: Наука, 1985. – С. 295 – 361.

31. Шалагінов Б. Меланхолія Вальтера фон дер Фогельвейде / Борис Шалагінов // Пережиття: науковий збірник на пошану пам'яті Галини Рубанової / Наук. ред. С. Маценка, відп. ред. О. Левицька. – Львів: Українська академія друкарства, 2016. – С. 63 – 80.

32. Шатков Г. В. Миннезанг / Г. В. Шатков // История немецкой литературы: в 5-ти томах / Под. общ. ред. Н. И. Балашова и др. – Том I. IX – XVII вв. / Ред. Б. И. Пуришев и др. – М.: Изд-во АН СССР, 1962. – С. 86 – 98.

33. Шор Р. О. Вальтер фон дер Фогельвейде / Р. О. Шор // Литературная энциклопедия. – М.: Изд-во Коммунистической академии, 1929. – Т. 11. – Стб. 90-93.

34. Abulafia D. Frederick II. A medieval emperor / David Abulafia. – New York & Oxford: Oxford University Press, 1992. – 466 p.

35. Boshof E. Link Wolfger von Erla – Bischof von Passau, Patriarch von Aquileja / Egon Boshof // Ostbairische Lebensbilder. – Passau, 2004. - No 1. – S. 22–39.

36. Burdah K. Walther von der Vogelweide / Konrad Burdah // Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). Band 41. – Lpz.: Duncker & Humblot, 1896. – S. 35 – 92.
37. Flathe H. T. Dietrich der Bedrängte / Heinrich Theodor Flathe // Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). – Bd. 5. – Lpz.: Duncker & Humblot, 1877. – S. 186 – 187.
38. Kantorowicz E. Frederick the Second 1194 – 1250 / Ernst Kantorowicz, authorized English version by E. O. Lorimer. – New York: Frederick Ungar Publishing Co., 1957. – 724 p.
39. Leeper A. W. History of Medieval Austria / Alexander W. Leeper. – London: Oxford University Press, 1941. – 420 p.
40. Reichert H. Walther von der Vogelweide / Hermann Reichert // Theologische Realenzyklopädie. – 2003. – Bd. 35. – S. 435–439.
41. Reichert H. Walther: Schaf im Wolfspelz oder Wolf im Schafspelz? / Hermann Reichert // Helmut Birkhan, Ann Cotten (Hrsg.): Der achthundertjährige Pelzrock. Walther von der Vogelweide. – Wolfger von Erla – Zeiselmauer. Wien 2005. – S. 449–506.
42. Uhland L. Walther von der Vogelweide, ein altdeutscher Dichter / Ludwig Uhland. – Gtuttgart und Lubingen, 1822. – 155 s.
43. Wilmanns W. Leben und dichten Walthers von der Vogelweide / Wilhelm Wilmanns. – Bonn: Eduard Weber's Verlag, 1882. – 489 s.
44. Winkelmann E. Engelbert I (Erzbischof von Köln) / Eduard Winkelmann // Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). – Bd. 6. – Lpz.: Duncker & Humblot, 1877. – S. 121 – 124.
45. Winkelmann E. Friedrich II (Kaiser) / Eduard Winkelmann // Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). – Bd. 7. – Lpz.: Duncker & Humblot, 1878. – S. 436 – 448.

46. Winkelmann E. Heinrich VII (deutscher König) / Eduard Winkelmann // Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). – Bd. 11. – Lpz.: Duncker & Humblot, 1880. – S. 433 – 439.
47. Winkelmann E. Hermann I (Landgraf von Thüringen) / Eduard Winkelmann // Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). – Bd. 12. – Lpz.: Duncker & Humblot, 1880. – S. 155 – 157.
48. Winkelmann E. Konrad von Scharfenberg / Eduard Winkelmann // Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). – Bd. 16. – Lpz.: Duncker & Humblot, 1882. – S. 620 – 621.
49. Winkelmann E. Otto IV (römischer Kaiser) / Eduard Winkelmann // Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). – Band 24. – Lpz.: Duncker & Humblot, 1887. – S. 621 – 634.
50. Winkelmann E. Philipp von Schwaben / Eduard Winkelmann // Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). – Band 25. – Lpz.: Duncker & Humblot, 1887. – S. 742 – 754.
51. Zeißberg H. R. von Leopold VI / Heinrich Ritter von Zeißberg // Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). – Band 18. – Lpz.: Duncker & Humblot, 1883. – S. 388 – 391.